

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת ויקרא, תשס"ד
מספר 541מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

לכל הציוויים קדמה קריאה של לשון חיבה

"ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" (א:א-ב).
על פסוקים אלה אומר רש"י:

לכל דברות, ולכל אמירות ולכל ציוויים קדמה קריאה, לשון חיבה, לשון שמלאכי השרת
משתמשים בו שנאמר, 'וקרא זה אל זה' (יש' ו:ג), אבל לנביאי אומות העולם נגלה
(הקב"ה) עליהן בלשון עראי וטומאה שנאמר: 'ויקרא א-להים אל בלעם' (במ' כג:ד).

מקורם של דברי רש"י אלה במדרשי חז"ל והם מעוררים עניין מיוחד בשני תחומים נפרדים:
(1) בתחום הפרשנות - נשאלת השאלה מה יש בפסוק זה המאפשר את ההכללה, ש"לכל
דברות... קדמה קריאה"? וכמו כן מהי הראיה שקריאה הנה בלשון חיבה דווקא?

(2) בתחום התאולוגיה - דומני שהמשמעות העמוקה של העיקרון שאלוהים מקדים קריאה של
חיבה לכל פנייה אל משה, לא נתפסה במלואה. להלן נדון בשני תחומים אלה.

(1) פירושו של רש"י הוא צירוף של שני מדרשים שונים שכל אחד מהם בא ללמד עניין שונה.
הראשון (בתורת כהנים) מחדש שלפני כל דיבור עם משה קדמה קריאה של חיבה, והשני (ויקרא
רבה) מבחין בין התגלות לנביאי ישראל והתגלות לנביאי אומות העולם. מסתבר שרש"י ראה את
נקודת הקישור בין שני המדרשים בזה ששניהם עוסקים באופי הייחודי של לשון הקריאה,
ומכיוון שכך, ממשיך רש"י מהמדרש הראשון למדרש השני ללא הפסק: "קדמה קריאה, לשון
חיבה" (ת"כ), "לשון שמלאכי השרת משתמשים בו" (ויק' רבה).

השאלה היא אם המדרש השני הוא הרחבה למושג חיבה, או שיש בו אספקט חדש של לשון
קריאה. ברישא של פירושו, מציג רש"י, בעקבות תורת כהנים, שלושה מקומות ששם הקריאה
קדמה לאמירה:

בסנה - "ויקרא אליו א-להים מתוך הסנה ויאמר משה ויאמר הנני. ויאמר אל תקרב
הלם" (שמ' ג:ד). **בסיני** - "ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני
ישראל" (שמ' יט:ג), וכאן באהל מועד. ההכללה (שלכל דברות...קדמה קריאה...) נלמדת
משלושתם ביחד, ב"מה מצינו" וב"בנין אב". כל אחד מן המקרים האלה לבדו אינו יכול ללמד
על האחרים, משום שבכל אחד מהם יש נסיבות מיוחדות שמסבירות ומצדיקות את הקריאה.
הסנה הוא תחילת התגלות ה' למשה, בסיני הוא תחילת הדיבור של ה' לכל ישראל, ובפרשתנו
הקריאה מגלה דבר חדש, שקול ה' יוצא מאהל מועד. ייתכן שרש"י לא הזכיר לימוד זה בסנה
ובסיני, והמתין עד כאן, משום שרק כאן נמצאו כל שלושת הלשונות, דיבור, אמירה, ציווי (דבר
אל...), לרמז שלכל אחד מאלו קדמה קריאה.

מניין יודע רש"י ש"קריאה" משמעה לשון חיבה? לפי התורה כהנים, כל קריאה כללה את
המילים "משה משה", והאזכור הכפול של שמו הפרטי הוא הוא שהעביר מסר של חיבה "כאשר
יקרא אותו בשמו המיוחד לו הוא הראה על שחפץ בנקרא וידוע לו" (מהר"ל בגור אריה). גם
בחיי היום-יום אנו רואים שהאהבה גורמת לאוהב להזכיר לעתים קרובות את שם הנאהב. מלבד
זאת, אופן הדיבור ונעימת הקול משקפים רגשות שונים כמו כעס, עוינות ותסכול, או ידידות

והרגעה. ואולי זאת כוונת המדרש שה' נגלה למשה בקולו של אביו (שמ"ר ג, א), בדרך דיבור של אהבה ושל סמכות.

הניסוח יוצא הדופן של הפסוק הראשון בפרשה, מהווה אינדיקציה לכך ש'לקריאה' בפסוק זה יש פן חיובי. המלב"ם מסביר שהכלל השולט בתנ"ך הוא שכאשר יבואו שני פעלים המתייחסים לפועל אחד, יבוא הפועל בין שני הפעלים כגון: "ויגדל הילד ויגמל" (בר' כא:ח), או: "ותהר לאה ותלד בן" (בר' כט:לב). לפי כלל זה צריך להיות סדר המילים בפסוק: 'ויקרא ה' אל משה וידבר אליו'. אך סדר המילים כפי שנכתב מטרתו להראות המשכיות בין הקריאה לדיבור. כלומר, שהקריאה מהווה הקדמה לדיבור, על מנת לבטא את עמדתו ואת יחסו של המדבר אליו.

כמו כן מציין המלב"ם שהפועל "קרא" משמש בג' לשונות כאשר מצטרפות אליו מילות היחס "אל", "את" או "ל". בצירוף עם "אל" משמע שהנקרא עומד לפני הקורא או קרוב אליו, ואין התפקיד העיקרי של הקריאה רק להסב את תשומת לבו, אלא להזמין לדיבור בדרך כבוד וחיבה.

כבר הזכרנו שבסיפא של פירוש רש"י מובא מדרש ממקור אחר (ויק"ר), ואולם שם הלשון הוא "שמלאכי השרת מקלסין בו להקב"ה", ואילו רש"י שינה אותו ל"מלאכי השרת משתמשים בו". מדוע? אולי ייתכן לומר משום שבפסוק בישיבה (ו:ג), "וקרא זה אל זה", שהמדרש מביא לראיה, המלאכים אינם קוראים אל ה', ולכן לא משתמע מכך במפורש שהם מקלסין להקב"ה על יד 'הקריאה'. לפי רש"י שם ולפי התפילה "יוצר אור", הפירוש הוא שהמלאכים השרים במקלה נוטלים רשות זה מזה ונותנים רשות זה לזה מתי להתחיל בשיר. כששרים בקבוצה הכול צריך להיות מסודר, מאורגן ובתיאום. לכן רש"י מצא לנכון לדייק ולומר ש"מלאכי השרת משתמשים בו". ובכל זאת מה בא עניין זה ללמדנו?

אולי יכולים לומר שכמו שהקריאה בין המלאכים עצמם מרמזת על כבוד הדדי, כך גם הקריאה של אלוקים לאדם. אלוקים מתייחס לאדם כשותף המעורב עמו באותה משימה ומוכן לעבוד עמו בהרמוניה ובכבוד, למרות הפער העצום ביניהם.

2) ישנה משמעות יותר כללית לעיקרון שאלוקים מקדים קריאה של חיבה לכל ציווי. לפי המדרש מדובר פה על מסקנה שנכונה רק לגבי משה. אבל אם כך, מה יכולה להיות המטרה של קריאה כזאת החוזרת ונשנית לפני כל שיחה? אם כדי לא להפחידו, די בפעם הראשונה, ואם כדי להראות חיבה, די בשלושת המקומות שנזכרו לעיל (סנה, סיני, אוהל מועד). אולי יש לפנינו עיקרון תאולוגי כללי בנוגע לדרכי ה'. אין אלוקים מטיל חובה על האדם אלא אם כן הוא נותן לו תחילה הזדמנות לחוות את אהבתו אליו ולהרגיש באופן אישי "נפלאותיו וטובותיו שבכל עת, ערב, ובקר וצהרים".

וכל זה למה? מפני שאלוקים הוא מוסרי, וכל דרישותיו לאדם מבוססות על עקרונות מוסריים והגיוניים¹ כמו שאומר חובות הלבבות, (שערי עבודת אלקים): "שיסוד קבול עבודת אלקים כפי אשר יחייבהו השכל למיטיב על מי שהטיב לו". אהבת האדם לאלוקים מתחילה בתחושה של הכרת טובה על זה שהוא חי ויודע שהוא חי, ויכול להתבונן בבריאה ובתורה. אבל ההכרה בהתפתחותה המלאה היא שאלוקים הוא הטוב המוחלט, ותגובתו היא אהבת הטוב מפני שהוא טוב.

ולכן, אחרי כל הדיונים ביהדות על אהבה מול יראה, מידת טובה מול מידת פורענות, מידת הדין מול מידת הרחמים, בסופו של דבר האהבה והטוב יוצאים עליונים ומנצחים.² קל יותר לאדם להרגיש חובתו לציית לאלוקים, אם קודם לכן הוא מגיע להכרה שאלוקים מכיר אותו באופן אישי ואוהב אותו.

ד"ר שמעון (שוברט) ספירו
המחלקה ללימודי יסוד

¹ עיין מכילתא יתרו פרשה ה', שעשרת הדברות לא נתנו בתחילת התורה אלא אחרי שה' הוציא את ישראל ממצרים, ועשה להם כל הטובות כדי שיוכלו לקבל את עול מלכותו מתוך הכרת טובה.

² עיין, חז"ל, פרקי אמנות ודעות, מאת א.א. אורבך (ירושלים תשל"א), עמ' 396 – 407, 370 – 348.